

PRACA NAD BŁĘDAMI W ZADANIACH KONTROLNYCH

Z rozwojem naszego Studium nie tylko zmieniają się i doskonalą formy naszej pracy, ale zmienia się również profil słuchaczy, co z kolei zobowiązuje do szukania odpowiednich rozwiązań metodycznych i opracowania takich programów, by przy ich pomocy można było sprostać postawionym przed nami zadaniom w przygotowaniu wysoko kwalifikowanych nauczycieli języka rosyjskiego dla szkół średnich.

Jeżeli w poprzednich latach u słuchaczy naszych przeważała praktyczna znajomość języka nad wiadomościami teoretycznymi, a to z tego powodu, że większość znała język rosyjski z życia (przeważnie dzięki pobytowi w ZSRR), to obecnie skład osobowy studentów naszego Studium radykalnie się zmienia. Większość z nich wyniosła znajomość tego języka ze szkoły średniej ze zrozumiałymi brakami w konwersacji obok pobieżnej wiedzy teoretycznej.

Uwzględniając ten stan rzeczy, program nasz dla bieżącego roku akademickiego został nieco zmieniony. Zwiększono, w porównaniu do lat poprzednich, ilość godzin przeznaczonych na ćwiczenia językowe dla I roku. Posunięcie to bezwzględnie należy uważać za słuszne. Błędem jednak byłoby twierdzenie, że tym samym zniknie zagadnienie braku praktycznej znajomości języka i umiejętności samodzielnej pracy u studentów I roku. Fakt, że studenci nasi słuchają wykładów ze wszystkich przedmiotów z wyjątkiem kierunkowego, w języku polskim, jak i to, że w II semestrze rozpoczyna się kurs literatury staroruskiej, gdzie od odpowiedniego przygotowania językowego uzależniony będzie stopień opanowania przez słuchaczy wykładanego materiału - ukazuje prowadzącemu ćwiczenia językowe (nawet po powiększeniu ilości godzin) problem ten jako problem bardzo ważny, taki, którego uprościć sobie nie wolno. Trzeba pamiętać, że przed studentami stoją bliskie i konkret-

ne zadania, jak przerabianie tekstów literackich choć krótkich i prostych, ale od strony językowej nie bardzo przystępnych, samodzielne wykonywanie 3 prac pisemnych z literatury oraz 7 z języka. Dlatego też doprowadzenie słuchaczy do praktycznego opanowania języka w takim stopniu, w jakim on jest potrzebny do wykonania najbliższych prac - oto minimalne zadanie dla prowadzącego ćwiczenia z języka rosyjskiego na I roku.

Kiedy zetknęłam się po raz pierwszy z zagadnieniem układania programu tych ćwiczeń, nie wiedziałam początkowo jaką wybrać problematykę, czy zapożyczyć ją częściowo z ćwiczeń literackich i gramatycznych, na co zwrócić szczególną uwagę, którymi utworami się posługiwać, jakie rozdziały gramatyki przerabiać.

Wśród tych wahań postanowiłam przeanalizować błędy i niedociągnięcia występujące w pracach pisemnych z literatury i języka u studentów poprzednich pierwszych semestrów, gdzie prowadziłam pierwszą korektę i stąd wyciągnąć potrzebne mi do układania programu wskazówki. Wzorowałam się również na programie równoległego roku na wydziale stacjonarnym, pamiętając jednak o odmiennych warunkach i przez to odmiennych też formach naszej pracy. Tam - program dostosowany jest do pracy niemal codziennej w przeciągu całego roku i to pod ścisłą opieką i kierownictwem prowadzącego zajęcia (profesora lub asystenta), tzn. przy towarzyszącej permanentnej konwersacji. U nas - wymaga się przede wszystkim przygotowania i inspirowania studentów do pracy samodzielnej.

Z tych dwóch źródeł czerpałam materiał do układania programu zajęć, prowadzenie których powierzono mi.

Analiza prac pisemnych poprzednich lat

1) W pracach kontrolnych u słuchaczy poprzednich lat pierwszych spotyka się sporo błędów ortograficznych przy nieumiejętności używania nawet dość prostych reguł, jak np. zasady pisania " " (miękkiego znaku), odpowiedniego stosowania końcówek rzeczownikowych, czasownikowych itd. Błędy te w większej lub mniejszej mierze występują w pracach niemal wszystkich studentów.

2) Częstym zjawiskiem są również błędy fonetyczne - pisanie wyrazów według ich wymowy.

3) Nie brakło również polonizmów - słuchacze mechanicznie przenoszą ze swego języka ojczystego poszczególne zjawiska, niezgodne z duchem języka rosyjskiego.

4) Prace kontrolne ujawniają również poważne braki leksykalne, nieumiejętność zastąpienia jednego prostego wyrazu jego synonimem.

5) Dużo było również błędów syntaktycznych oraz takich, które wskazywały na niedostateczną znajomość prawideł interpunkcji. Wspominam o nich, choć w programie moim nie mam zamiaru uważać je za pierwszoplanowe.

Jakie wyciągnęłam stąd wnioski?

1) Na ćwiczeniach podczas sesji letniej, jak i zimowej należy uwzględnić ortografię i te rozdziały gramatyki, które są bezpośrednio związane z piśmownią, gdyż systematyczny kurs gramatyki języka rosyjskiego zaczyna się dopiero od II roku i trwa dalsze 3 lata.

2) Poważne miejsce w pracach kontrolnych powinny zajmować pisemne tłumaczenia tekstów polskich (z literatury i publicystyki) na język rosyjski, gdyż wzbogacają one słownictwo słuchaczy i zmuszają do aktywnego posługiwania się nim.

3) Dużo czasu trzeba poświęcić ćwiczeniom słownikowym, zwrócić uwagę na synonimy, antonimy, homonimy, a od II semestru zaznajamiać słuchaczy z archaizmami (ściśle związane z literaturą staroruską) i neologizmami.

4) Samodzielne budowanie zdań na podstawie słów podanych przez prowadzącego zajęcia jako praca początkowa, a następnie streszczenie niewielkich prostych urywków, lub krótkich nowel, czy też opowiadań, to także bardzo pożyteczna forma pracy.

Co wykazała sesja letnia?

Ten krótki okres żywego, bezpośredniego kontaktu ze słuchaczami potwierdził przypuszczenie, że większość nie potrafi swobodnie posługiwać się językiem rosyjskim, że nie umie wyra-

zać swych myśli w duchu języka rosyjskiego, że często brak im słów potrzebnych do przekazania treści nawet prostych tekstów. Zdarzały się też wypadki niezrozumienia mowy rosyjskiej. Z płynnością i wyrazistością w czytaniu nie było najlepiej, występowały braki w poprawnej wymowie, jak również w układaniu prostego lub złożonego planu itd.

Na zajęciach podczas sesji letniej prowadziłam ze słuchaczami rozmowy na temat pracy społecznej, starając się przy tym zaznajomić ich z jak największą ilością słów potrzebnych nauczycielowi w jego codziennej pracy zawodowej (nie wolno nam zapominać, że większość naszych słuchaczy pracuje w szkołach), Zwracałam uwagę w poszczególnych zdaniach na wyrazy nieznane i żądałam zastosowania ich w innym kontekście. Mam zamiar tematykę dotyczącą pracy społecznej kontynuować w pracach kontrolnych wymagając krótkich sprawozdań z udziału nauczyciela w życiu społecznym swej szkoły, np. jak zorganizował w swojej klasie miesiąc obchodu przyjaźni polsko-radzieckiej.

Obok powyższych tematów posługiwałam się na zajęciach podczas sesji naocznej krótkimi tekstami literackimi (Czechow, Puszkina, Gogol, Simonow itd.). Zwracałam uwagę na bezwzględne i dokładne zrozumienie tekstu w całości i każdego poszczególnego wyrazu. Czasem tłumaczyliśmy cały tekst na język polski, innym razem oddzielne urywki, albo też pojedyncze wyrazy. Podkreślaliśmy przy tym te wyrazy, które mogą być używane w różnych znaczeniach. Słuchacze razem ze mną układali plan czytanki - uczyłam przeprowadzać charakterystykę bohatera, znajdować główną myśl itd. Dla przykładu - częścią pracy kontrolnej na październik jest ułożenie planu wiersza Lermontowa: "Trzy palmy". Pewną ilość czasu poświęcałam na ćwiczenia w ortografii. Punktem wyjściowym było zdania. Słuchacze pisali zdania na tablicy. Zwracałam uwagę na rdzeń słowa, na sposoby tworzenia nowego wyrazu. Stosowałam również podczas ćwiczeń analizę obrazów, wychodząc przy tym z założenia, że słuchaczami moimi są nauczyciele. Robiłam to dokładnie i planowo, aby mogli wykorzystać to w swojej praktyce pedagogicznej. Pracy tej nie prowadziłam w oderwa-

niu od ogólnej tematyki zajęć, odwrotnie, była ona ściśle związana z przeczytanym poprzednio tekstem literackim. Słuchacze powinni byli przy tym dojść do pewnych uogólnień, porównań, wniosków. Tych form pracy niestety nie można zastosować w pracach kontrolnych, a szkoda.

Nie rozplanowałam jeszcze tematów na cały rok akademicki, gdyż oprócz stałych składowych części (tłumaczenia, praca słownikowa, budowa planu, streszczenia, pisemne sprawozdania wyżej omawiane, zadania ortograficzne) będą one również uzależnione od jakości wykonania poprzedniej pracy.

Wyżej wymienione przykłady nie wyczerpują wszystkich form stosowanych przeze mnie w ćwiczeniach językowych.

A teraz kilka uwag o jakości prac kontrolnych z literatury rosyjskiej na II roku.

Niewątpliwie ważną rolę w przygotowaniu słuchaczy do samodzielnego, poważnego wykonania zadań odgrywają ćwiczenia. Przecież na ćwiczeniach ma się przed sobą nie tylko audytorium, lecz kolektyw słuchaczy, z możliwością poznania każdego, zaobserwowania, jak myśli, na co zwraca uwagę, jak czyta utwory itd. W tym roku pracowałam z grupą studentów (25 osób), których dobrze znałam, gdyż w poprzednim roku akademickim w grupie tej prowadziłam ćwiczenia i pierwszą korektę prac kontrolnych.

Na podstawie skontrolowanych prac pisemnych wiedziałam, jakie błędy są typowe dla większości grupy, jakie występują w sporadycznych lub indywidualnych wypadkach i stąd też należało wyciągnąć wniosek i o własnych niedociągnięciach w pracy.

Omijając sprawę jak przygotowywałam słuchaczy do ćwiczeń, gdyż kwestia ta omawiana jest w innych artykułach tego rocznika, chcę natomiast podać kilka konkretnych przykładów tego, jak opracowuję błędy prac pisemnych na ćwiczeniach. .

Podczas ostatniej sesji na ćwiczeniach z III rokiem, trzeba było w ciągu 20 godzin opracować dwa utwory, a mianowicie: "Ojcowie i dzieci" Turgeniewa i "Wojna i pokój" Tolstoja. Wykonanie programu w tym czasie było niewątpliwie dość trudne, gdyż utwory te są duże objętościowo, a ponadto

zawierają problemy dość skomplikowane: obraz epoki, poglądy autorów, ich poszukiwania ideowe. A przecież na analizie jednego utworu uczymy słuchaczy samodzielnego, naukowego podejścia do każdego innego dzieła literackiego, uczymy ich rozumieć, że każdy bohater wprowadzony przez autora do danego dzieła czymś uzupełnia utwór. Poznanie bohaterów drugorzędnych pomaga w zrozumieniu postaci głównych, pierwszoplanowych. Uczymy również odnajdywać poglądy ideowe samego autora.

Zasadniczo, ćwiczenia powinny się rozpoczynać po wykładach. Pracuje się wtedy znacznie lepiej, gdyż słuchacze znają już tekst, a z wykładów orientują się co do epoki, pozycji pisarza i jego ideologii. Na tej podstawie, nawiązując do wykładów, odszukujemy potrzebny punkt wyjściowy, aby przystąpić do przeanalizowania całego utworu. Punktem wyjściowym jest przeważnie epoka i autor. Ich charakterystyka jest zarazem bardzo ważnym momentem przy wykonaniu prac pisemnych. Charakterystyka epoki dość często jest zbyt szeroko potraktowana w pracach pisemnych. Studentom trudno jest związać opis epoki z konkretnym omawianym utworem. Uwzględniają tę trudność, omawialiśmy na początku ćwiczeń, jak powinien wyglądać wstęp do zadania kontrolnego.

Pierwszym naszym ćwiczeniem była praca nad cytatem. Temat brzmiał: "Charakterystyka Czackiego". Studenci powinni byli scharakteryzować Czackiego, wykorzystując do tego możliwie największą ilość cytatów. Cel zadania - nauczyć studentów pracy nad tekstem poprzez wyszukanie takich cytatów, któreby potwierdziły ich wypowiedzi. Ogólnie biorąc, poza nielicznymi wyjątkami, cel został osiągnięty. Studenci zadanie zrozumieli.

W listopadzie zajmowaliśmy się twórczością Puszkina. Dano słuchaczom do wyboru 3 tematy:

1) Izobrażenie czełowieczeskich porokow i strastiej w skazkach Puszkina.

2) Pugaczowskoje wosstanie i jewo wožd' w izobrażenii Puszkina.

3) Kakija awtobiograficzeskije fakty naszli otrazhenie w liryczeskich otstupleniach romana "Jewgenij Oniegin".

Takie sformułowanie tematów wymagało od słuchaczy samodzielnej pracy nad tekstem, jak też gruntownego przemyślenia go. Prace z pierwszego tematu z nielicznymi wyjątkami, w zasadzie były dobrze wykonane. W niektórych wypadkach okazało się, że wprost nie rozumiano znaczenia pojęć "poroków i strastiej". Nie natrafili prawie na trudności ci, którzy wybrali temat 3, gdyż wymagał on tylko umiejętności wyszukiwania odpowiednich cytatów oraz myśli autora w utworze. Oprócz tego, temat ten techniką wykonania był zbliżony do pracy z poprzedniego miesiąca. Słuchacze przeważnie posiadali już skontrolowane prace z obszernymi uwagami i recenzjami, co im niewątpliwie pomogło. Trudnym natomiast okazał się temat 2, gdyż wymagał analizy epoki, zrozumienia powstania w świetle jego konieczności historycznej i stąd dopiero należało przejść do właściwego pojmowania, że nie był to bunt "bezmysłny i bezposzczadny" lecz "dźwignie mass" choć niezorganizowane, ale za to o olbrzymim znaczeniu społeczno-politycznym. Trzeba było jeszcze uważnie przeczytać tekst i zrozumieć postawę autora. Prace na ten temat wykazały, że część słuchaczy nie potrafiła wytłumaczyć przyczyny zaufania i miłości ludu do wodza powstania, a jeszcze mniej przyczyny upadku powstania.

Na te momenty wypadło zwrócić uwagę, gdy rozpoczęliśmy pracę nad powieścią "Wojna i pokój". Poświęciliśmy wiele trudu, aby pokazać jak jest przedstawiona przez Tolstoja wojna 1812 roku. Omówiono również jak objaśniali ją współcześni Tolstojowi historycy.

Przy omawianiu postaci Kutuzowa i Napoleona, punktem wyjściowym dla nas był ich stosunek do ludu, do mas żołnierskich i odwrotnie. Uzasadnienia dla naszych przypuszczeń i wniosków szukaliśmy w samym utworze. W postępowaniu i czynach tych dwóch wielkich ludzi szukaliśmy nici, prowadzących do ich charakterów i poglądów. Przy innym temacie np. "Los kobiety wg powieści Hercena "Kto winowat" - praca niektórych słuchaczy sprowadziła się do opisu postaci Luby Krucyferskiej, a nie do wymaganej w pierwszym rzędzie analizy przyczyn jej losu. Podobnie postępowano z postaciami innych bohaterów,

nie uwzględniając analizy warunków społecznych, które na koleje ich losu wpłynęły.

Gdy w tym roku przystąpiliśmy do analizy postaci Nataszy Rostowej i Marii Borkońskiej wzięliśmy pod uwagę poprzednie błędy poczynione przy pracy nad powieścią Mercena. Wyniki były dodatnie.

Nieco odmienny był temat zadania: "Dcm Pszenicynoj kak maleńkaja Obłomowka". Dało się tu zaobserwować, że słuchacze nie dostrzegają jeszcze ukazanego w utworze mechanizmu stosunków społecznych, warunków istniejącego ładu z wyrosłą na tej bazie moralnością i mentalnością człowieka. Nie umieją spojrzeć na tę sprawę z punktu widzenia samego autora, a tym bardziej z tej pozycji, z jakiej my dzisiaj patrzymy na poglądy autora, jak i na ówczesny ład społeczny. Od strony psychologicznej postaci Obłomowa, Sztolca i Olgi opisano dobrze.

W uwagach i recenzjach do tych zadań kontrolnych, zwrócono wówczas uwagę na brak naświetlenia "Obłomowki" z jej układem życia i systemem wychowawczym. Wyjaśniono dlaczego w domu Pszenicynoj na "Wyborskiej storonie" Ilja Iljicz Obłomow znalazł potrzebną jemu atmosferę spokoju ducha. Postanowiono, że w bieżącym roku ze względu na to, iż zagadnienie to było niewłaściwie zrozumiane przez większość, należy mu poświęcić specjalną uwagę na ćwiczeniach rozwijając szeroko tezy z wykładów. Wniosek ten był słuszny. Nie zamierzam twierdzić, że taka metoda pracy nad błędami w zadaniach kontrolnych daje już pełną gwarancję wyeliminowania błędów popełnianych przez słuchaczy, jak i przez uczących. Nie mniej widzę, że droga do właściwego prowadzenia ćwiczeń wiedzie przez: sumienne przygotowanie się do nich, dostrzeganie różnorodnych możliwości poszczególnych słuchaczy w takim stopniu, w jakim realnie występują, w stałym poszukiwaniu metod, które dałyby maksymalny efekt w przygotowaniu słuchaczy do zdolności przyswojenia sobie wykładanego materiału i samodzielności w opracowaniu zadań.